УДК: 82.95.512.19

Kirimov Tair Nuridinoviç[1]
E_mail: tairkerimoff@gmail.com

MUSTAFA QURTİYNİÑ AZ BİLİNGEN BEDİY ESERLER

Añlatma. *Maqalede qırımtatar edebiyat klassigi M. Qurtiyniñ ömür yolu ve faaliyeti üzerinde yañı bilgiler nümayiş etilir. Onuñ "Közaydın", "Azat Qırım" gazetalarında 1928, 1943 seneleri basılğan faqat, bugün az bilingen "Çanğıra", "Cinler yatağı", "Qartlar", "Uşürci" adlı qısqa hikâyeleri ile bibliografik köstergiçi araştırmacılarnıñ diqqatına taqdim olunır.*

Anahtar sözler: *edebiyat, gazetalar, tatar, araştırma, ilkceryan, metin, bibliografiya.*

1881 s. Kefede doğulğan Mustafa Qurtiy, iptidaiy ve orta tahsilini Qırımğa alıp, 1903 – 1906 ss. St.Petersburg üniversitetiniñ tıb şubesinde oquvını devam ete. Vatanğa qaytıqtan soñra qırımtatar halq azatlıq hareketine qoşula. Ve 1917'de A. Hilmiy ve V. İbrahim ile birlikte "Qırım ocağı" gazetasını tesis etip, muharrirlik vazifesini boynuna ala[2]. Bu siyasiy, ilmiy, edebiy ve iqtisadiy gazeta 1918'de Ayvazovnıñ "Millet"ine qoşulmazdan evvel bayram ve cumaertesinden ğayrı her kün çıqqan yayını kibi tanıtılır. Bazı menbalardan añlaşıla ki, "Qırım ocağı"nıñ tarihi uzun degil, yalıñız 1917 senesiniñ iyün 30'dan başlap − 1918 senesiniñ sentâbr ayına qadardır[3]. Bu yerde M. Sıdqiy, Ü. Fehmi, H. Cahit, H. Rahmiy, M. Şerefeddin, R. Muratov kibi müellifler sırasında müsülman qadınlarınıñ hürriyeti, işke kirişmek üzre olğan I. qırımtatar Qurultayına maqalelerni ve şiirlerni bağışlap yazğan M. Qurtiy adını da sıq-sıq rastketirmek mümkün[4]. Bunuñ ile beraber mezkürniñ bediy ve siyasiy eserleri "Millet" gazetasında da tapıla. Bularnıñ mündericesinden Qurtiyniñ 1917'de Kefe Uyezdnıy Komitet reisliginde bulunğanı añlaşıla. Söylengen vazifesi sayesinde o, Kefe civarlarındaki köylerde ve rayonlarda "Milliy siyasiy durum", "Qurultay meclisi" mevzuları boyunca dersler keçire[5]. Soñradan adı Aqmescit şehri muallimler, qadınlar ve sanatkâr cemiyetleri; Aqmescit uyezdi milliy gençler teşkilâtı tarafından Qurultayğa kösterilgen namzetler cedvellerinde de çıqa[6].

1917 s. "Millet" gazetasında yayınlanğan "Kefe uyezdinden namzetler cedveli"nde daha bir isim peydalana – Hanife Mustafayevna Qurtiyeva[7]. 1942 senesiniñ ortalarında "Azat Qırım" gazetasında basılğan taziyelerden Mustafa ve Hanife Qurtiylerniñ qarı-hoca olğanlarını añlaymız[8]. M. Mühiddin öz hatıralarında qayd etkeni kibi, M. Qurtiy 1943 senesi Berlinge ve soñra 1949'da Türkiyege avuşa. İstanbulda yardımlaşma birligine muhtaclı soydaşları içün qırımtatar derneginiñ tesisine hızmetler köstere[9]. 1957'de Almanyağa qaytıp Allahnıñ rahmetine

[1] ***Kirimov Tair Nuridinoğlu,*** filologiya ilimleri namzeti, Qırım Mühendislik ve Pedagoji Üniversiteti, Qırımtatar edebiyatı ve gazetacılığı bölümi (Aqmescit, Qırım).
[2] Mustafa efendi Qurtiyev // Azat Qırım. – 1943. − İyün-1.
[3] Qonaqbay. Gazetalarımızınıñ tarihi // Azat Qırım. — 1943. — № 5 (101). — Yanv. 16.
[4] M. Qurtiyev. Quruldı (Şiir); Birinci abet (Maqale) // Qırım Ocağı. – 1917. − № 45. – Dek. 13.
[5] Seyyar lektsiya // Millet. – 1917. − № 30. – Avg. 4.
[6] Mustafa Qurtmehmet. Aqmescid "Qırım ocağı" idarehanesi, Aqmescid Şeher Komitesi azalarından / Aqmescit muallimler, qadınlar ve sanatkâr cemiyetleri tarafından Qurultaya kösterilmiş namzetler cedveli № 4; Aqmescit uyezdi gençler-iy milliy tarafından Qurultaya kösterilen namzetler cedveli № 8 // Millet. − 1917. − № 105. – Noyab. 15.
[7] Mustafa Qurtiyev, Hacı Hasan, Hanife hanım Qurtiyeva (Kefe) / Qırımtatar Qurultayına Kefe uyezdinden namzet cedveli № 1. // Millet. – 1917. − № 106. – Noyab. 16.
[8] Qurtiyev M. Taziye; "Azat Qırım" gazetasınıñ hadimleri. Taziye; Aqmezcitte Akuşer-Ginekologiya hastahanesiniñ hadimleri... // Azat Qırım. – 1942. − № 32. – İyün 2.
[9] Muhittin M. Mustafa Berke (Ölümü münasebetiyle) // Kırım. – 1957. − № 9-12. – S. 314 – 318.

qavuşa. O zamanlarda Türkiyede yayınlanğan "Qırım" mecmuasında Qurtiyniñ – "Berke" imzasınen basılğan maqaleleri de bar[1].

1943 senesiniñ mayıs 25'ne qadar "Azat Qırım"da muharrir vazifesini eda etken Mustafa Qurtiyniñ icadiy talihi soñra añlaşılmağan kibi körüne. Yani sırasıle A. Zihni (Kürkçi) ve M. Reşat (Sevdiyar)nıñ mesuliyetleri altında çıqmağa başlağan mezkür gazetada Qurtiyniñ adı bile añılmay. Yalñız 14 yıldan soñra "Azat Qırım"nıñ soñki muharriri M. Sevdiyar Mustafa Qurtiyniñ faaliyeti 1943 senesinden itibaren "Ana Yurt" (Qırım)[2] ve "Türk Birligi" (Berlin) dergilerinde nasıl devam olunğanını açıqlay.

İçtimaiy, siyasiy faaliyeti ile birlikte Qurtiy edebiyat saasında özüni sınay. Çeşitli yıllarda "Terciman", "Qırım ocağı", "Millet", "Yeñi dünya", "Azat Qırım", "İleri", "Közaydın" kibi gazeta ve mecmualarda manzum, mensür eserlerini bastırır. Qırımtatar folklorınen pek haveslenip, añılğan neşirlerde halqtan eşitken masallarını, destanlarını, lâtifelerini oquyıcılar kütlesine tanıtır. 1920'nci, 1930'nci senelerde, yani elifbeler reformaları vaqıtlarda "Yañı elifba" kampanyasına qoşulup, Qırımda latin yazısını menimseme protsesini öz hikâyelerinde aydınlatır. Rus ve dünya klasikleriniñ eserlerini qırımtatarcağa çevirip, ayrı-ayrı latin elifbeli kitaplar olaraq çıqarır.

Müellifniñ folklor ananelerine esaslanıp yazılğan bediy eserlerinde halqın içtimaiy, siyasiy turmuşı bir şaqalı oyun tarzında nümayiş etilir. Böylelikle onuñ yañı anekdotik süjetleri, hikâyeleri de yaratılır. Ama, bularnıñ özegi – keskin tenqittir. M. Qurtiyniñ bazen metinlerni imzalağan "Mıq" tahallüsi kibi keskin. O, "Çañğıra", "Cinler yatağı", "Qartlar", "Uşürci" hikâyeri misalinde halqnı diniy hurafat ve mevhumatlardan vazgeçmege çağıra. Milliy kimligini saqlamaq içün yañı yazı ve elifbesini, yañı tahsil ve tüşünce sistemasını qabul etmege qandıra.

Bugünde bugün prof. İsmail Kerimniñ dünya yüzüni körgen "Qırımtatar edediyatı" dersligi (1995); Tahallüsler luğatı (2006); 1618 − 1944 seneleri qırımtatarca basılğan kitaplar, maqaleler bibliografik köstergiçi (2009) icatkârnıñ ömrüne dair qıymetli açıqlamalar bereler[3]. Bu sahada bayağı biyografik boşluqlarını tamamlayabilgen M. Ülküsal, E. Kırımal, İ. Otar, H. Qırımlı kibi araştırmacılarnı da qayd etmemek mümkün degildir[4]. Vesilesiyle, M. Qurtiyniñ bugün az bilingen hikâyelerini ve sırasınen bibliografik cedvelini de nümayış etemiz.

"ÇANĞIRA"[5]

(Hikâye)

Mart ayınıñ bir küneşli künü, bir-eki boşboğaznı köy qavesiniñ aldında toplanğan hatip ağay, yetmiş eki dereden suv ketirip qızıqlı-qızıqlı söylene dünyanı tüzeltecek ola, yavaş «Yañı elifba» sözü üstüne kelip toqtay.

Abduraman qart:

– Cemaat, aydıñız Allah içün, bunuñ soñu nolacaq? Demek biz latin elifbesine keçecekmiz.

Qalın sigaracını avuzından alıp hatip ağay:

– Elbet, ya Allahnıñ kelâmını vazgeçip olar yaşağan elifbege keçilecek eken.

Keride turğan bir qart:

---

[1] Mustafa Berke. Kırım Türklerinin suçu nedir? // Kırım. – 1957. − № 2. – S. 35 – 36; Mustafa Berke. Kırım milliy muhtariyet günü // Kırım. – 1957. − № 4. – S. 99 – 100.

[2] "Ana Yurt" nam jurnalımızınıñ ilk nomerosı iyül 15'te çıqacağı... // Azat Qırım. – 1943. – İyün 22; "Ana Yurt" mecmuası bazı bir tehnikiy sebeplerden ötrü iyül 15'te çıqmadı (İlân) // Azat Qırım. – 1943. – İyül 23; "Ana Yurt" mecmuamızınıñ 1'nci nomeri bugün satılışqa çıqarıldı (İlân) // Azat Qırım. – 1943. − İyül-27.

[3] Kerimov İ. Qırımtatar edebiyatı (qullanma derslik) – Aqmescit: Qırımdevoquvpedneşir, 1995.– 352 s.; Kerimov İ. Qırımtatarca qıyın sözler luğatı. − Aqmescit: "Tavrida". − 2006. − 176 s.; Керимов И. Эски эдебиятымызда къулланылгъан базы сёзлернинъ изаатлары. Тахаллюслер лугъаты. – Акъмесджит: Къырымдевокъувпеднешир, 1997. – 56 с.; Библиографический указатель печатных книг, статей и произведений на крымскотатарском языке (1618 – 1944). − Симферополь: ОАО «Симферопольская городская типография», 2009. − 324 с.

[4] "Azat Kırım" gazetesi / Ülküsal M. Kırım Türk-Tatarları (Dünü, bugünü, yarını). – İstanbul: Baha matbaası, 1980. – 366 s. – S. 304 – 309; Kırımlı H. Kırım Tatarlarında milli kimlik ve milli hareketler (1905 − 1916). – Ankara: Türk tarih kurumu basımevi, 1996 – 296 s.

[5] Közaydın. – 1928. – № 14. – S. 4 – 5.

– E, ne bar onda? Bolsa, bolsun o da ilim.

Qartnıñ yanında turğan qızarğan qalpaqlı qırcıman kişi:

– Bizim köyde oña cümlemiz razımız.

Başında buhar terisinden eski forma tögerek qalpağı, arqasında eskirgen yakut tonu olğan bir kişi:

– Ah, olarnı cümlesini sopalap öldürmek kerek.

Aqlıñızdamı o bizim oraza tutmaz dönmeni cenkten evvel men bir sepilegen soñ ne tez aqıllanğan edi!..

Qızarğan qalpaqlı qırcıman:

– Yoq adam sağa cümle halqnı kötekletip öldürtmezler, şimdi eski dünya yoq.

O arada kele qalıp az laf eşitse de hem añlağan, hem yaqında şeherden kelgen tükâncı Bari aqay sözge qoşulıp:

– «Şimdi eski dünya yoq», demek – ne demek?.. Demek, seniñ diniñni ğayıp etsinler demek. Malını, toprağını tutup alsınlar demek, milliy adetlerni ğayıp etsinler demek. Sen de demek qarap turacaqsıñ?..

Çette oturğan bir uzun boylu qart tükâncığa qarap:

– Bari ağa, Bari ağa! Saylav vaqtında sen sesiñni çıqarmasañ da mında pek meydan aldıñ. Saña noldu ya? Seniñ biz, oqqa – kilo olğanından, arşın – metro olğanından ne qazanğanıñnı da bilemiz, ya ne içün olarğa qarşulamaysıñ? Sen «Yañı elifbadan» qorqma. Olarnı da vaqtı kelir az satmazsıñ.

On eki filcanlıq cezveni yavaş-yavaş güllenip yanmaqta olğan ocaqqa sürüp qaveci ağa:

– Yoq, yoq cemaat toqtañız, o olay olmaz. Yarın cuma künü cemaatnı mında toplap yahşı etip laf etmek kerek.

Qaveci ağanıñ sözüni avuzından qaqıp alğanday etip tükâncı:

– Doğru, doğru cemaat ne demek bizlerge mutlaq, yarın toplaşmaq demek hem bir becerikli kişi saylap Aqmescitke yibermek kerek demek.

Qaveciniñ kiyevi:

– Bek doğru, bek munasip.

İndemey oturğan aq saqallı qart:

– Bari, Bari sizge ne boldu, şu aslı siz ne işleycek bolasız? Kerekmiy, kerekmiy! Bizim balalarnıñ «Yañı elifba» oqup başlağanları bir yıl oldu. Şimdi olardan ögrenip evde biz de oquymız. Elhamdülillâh biz bolğanımızday qaldı, sizge ne boldu ya?

Buhar qalpaqlı:

– Ah, bizden keçti yoqsam...

Hatip:

– Yoq, cemaat buña bir çareler qaramaq kerek. Eger biz Qurannıñ tilin, harfin coytacaq bolsaq, yarın Tañrınıñ huzurına nasıl baracaqmız, oña ne yüzünen körünecekmiz?

Mazallı qart:

– Abduraman! Berçi maña qutuñnı, bir sigara yaqayım.

Abduraman qart oña qutusın uzatup:

– Allah, Allah. Şimdi sağa da şu qalğan, sen aytılğan sözlerni eşitesiñmi?

Qaveci:

– Bugün mında üç-beş adam eşitip eşitmegende ne olacaq edi?!. Yarın mıtlaqqa bütün cemaatnı toplamaq kerek.

Tükâncı:

– Demek, bir qalmay toplaşayıq.

Başından berli diñlep turğan bir musafir qart:

– Cemaat! Sizge ne bola, şu asıl maña köre, sizniñ arasında hatipten başqa «Yañı elifba» qavğasını qıdırğan mında körünmey. O sebepten körünüşte, bu vaqıtqa kelgence, köyüñiz de, mektep de açılmağan. Bizde ise, kopten balalar tugül, babaları da «Yañı elifba»nen yazılğan her şeyni oquylar.

Çontıq tonlu bir qart:

– Yoq ağaylar, bolay bolmaz. Bizde bugünden itibaren halqları birleştirip aqşamdan aqşam «Yañı elifba»nı ögrenip başlamaq kerek.

Abduraman qart:

– İşte saña bir şey daha. Ya körmeysiñmi halqıñ birligini, biz cümlemiz hazırmız.

Hatip aqay egilip, yavaştan buhar qalpaqlınıñ qulağına:

– Baş bermeyecek imansızlar, eşitesiñmi, başlayacaqlar. Balalarğa muqayt olmaq kerek, olarğa qoşulmasınlar.

Aq saqallı qart:

– İnsan, cemaatnıñ aytqanlarıñ az da bolsa, tüşünmek kerek. Biz istemeymiz, bizge kerekmiy demek − ne demek?!. Halq oqumanıñ ilim-fen ögrenmeniñ çaresini tabalmay, olar deseñ kene halqnı qavege toplap, qavecige alış-veriş bermek, tükâncını vekil saylamaq, halqnı da kene hatipniñ başına yürmek isteyler. Ya siz köydeşler! Bularnıñ tuzağın halâ körmeysiñizmi?!. Bu ne qave köşesinde, qarçığada... Yürüñiz köy şurasında, mektepte, oquv evlerinde toplaşayıq.

Abduraman qart:

– Babaña rahmet, doğru aytqan, can qurban.

Bir molla sumalaq:

– Hatip efendi de kelsin. Dinni taşlap qayda barıp oñacaq ediñiz.

Abduraman qart:

– Oñsuz da bolur.

Qaveci:

– Hatip olmağan köyde cennet qapusı açılmaz. Demek biz hatipten ayrılmamız. Allah köstermesin.

Aq saqallı qart:

– Şimdiden soñ biz cennetke hatipsiz ketermiz. Onuñ ahreti bolsa savabın özü aşasın. Cürüñiz cemaat qalğanı qolay onuñ. Bizim cahillikten başqa ğayıp etecek şeyimiz yoq.

Hatip, buhar qalpaqlınıñ qulağına yavaştan:

– Baş bermeyecek imansızlar, köresiñmi? Balalarğa muqayt olmaq kerek, olarnıñ balalarına qoşulmasunlar, dedi.

Ekinci künü halq köy şurasına toplaşıp «Yañı elifba» yaçeykasını teşkil etip, aqşamdan aqşam oqumağa başladılar...

“CİNLER YATAĞI”[1]

(Olğan vaqia, hikâye)

Vaqtınen balaban, gürdeli köy yıqılğan, bozulğan, halqı köçken soñ harabe yurtluqta, mezarlıq yanında minaresiz dört divarınen töbesiniñ yarısı sağlam, asırlarnen olup keçken vaqialarnıñ tilsiz şahatıday olup eski cami qalğan.

Bu eski yurtluq camisini “Cinli” degen iman, etraf halqlarında pek qaviy edi. Aqşam olup qaranlıq basqan soñ, yaqın köylüler ulu yoldan, eski yurtluq camisi yanından yürümege qorqup, beş-on vörst uzağından aylanğanlar.

Doğrusı da tögerek yoq ola qoñşu köylüleriñ pek kobunıñ avuzında eski yurtluq camisiniñ cinleri aytıla edi.

Qattı qalpnen o yerden gece keçkenler bir taqım çipçeli tavuq, zıncırlı ayuv, söylengen kütük, tığırğan qırşav ve başqa türlü umüt etilmegenday şeyler körgenlerini, qorqanlarını, marazlanğanlarını, çarpınğanlarını bilmem daha neler ayta ediler.

Pek çoq halqlar o yerden keçkende, ayet-ül Kürsi, İsm-i azam duası, ufaq sureler oqup qaraylar ama eski yurtluq camisiniñ cinlerine para yetmiy. Halqnı qorquta, aleketini çıqara edi.

Hava sıcaq, kün qızdıra... Üyle vaqtında cuma künü cami aldına qartlar toplaşıp ezan beklep oturalar.

[1] Közaydın. – 1928. – № 27. – S. 4.

Hatip aqay ağır davrana, o ortalıqta körünmey. Qartlar öz aralarında söyleneler, eskiden haber vereler. Yaşlıqlarında küreşkenlerini, çaptırğan atlarını, cin-şeytan körgenlerini, keçen hafta Abduraman baynıñ ölgen qoyunnıñ, pıçaq olğan olsa haram ölmeyecegini aytışalar.

Körünişte salqın evden totaynı yanğız taşlap qızdırğan üyle küneşine çıqmaq istemegen hatip aqay ortalıqda körünmey.

Biñ desyatnelik vaquf aşap, camige kelmiy yatqan qalın qursaq hatip aqaynı beklep oturğanda, cami aldında qartlarğa selâm verüp, uzun boylu, qırmızı, az küneş körgen çehreli ve keñ cavurunlı bir yolcu musafir kelip toqtay. O vaqıtta aq saqallı bir qart eski yurtluq camisinde körülgen cinlerni ne vaqıt ve kimler körgenini ayta edi.

Yañı kelgen yolcu sözge qoşulıp cemaatke:

– Men sizge camide olğan cinlerni darqatıyım, birli-birli tutup veriyim – diy, hem zorlana tutarman – diy.

Halq ise olarnı tutmaq tugül, lafını etmege, tüşünmege qorqalar.

Zorlana tutup yolcu aqşam üstünde köyden bir qaç yaşnen barabar yurtluq camisi betke kete.

Diñlene toqtaylar.

Yarı gece vaqtında yoldan keçken bir araba camige yaqınlağanda, cami betten yolğa yañğız bir tegerçik qatalap kele.

Cami içinde zıncırlar, demirler şaltıray. Çirkin, qorqunçlı davuşlar eşitile.

Yolcunıñ arqadaşlarınıñ bir taqımı qaça. Sabasına yolcu qalğan eki yaşnen barabar köylüge bir tavuq bir eşek, bir beyaz çarşav ketireler.

– Cinlerniñ özlerini tutalmadıq, qaçtı – deyler.

Saba olarnı körüp toplaşqan cemaat, qaydan alğanlarını, ne olğanını soray zorlaylar. O vaqıtta yolcu cemaatke:

– Biz kopten berli yurtluq camisinde yaşay edik. İşimiz kelgen-keçken köylülerni qorqutmaq, yollarını basmaq, mallarını, paralarını almaq edi. Şimdi men arqadaşlarımnen bozulışdım, bu işni bir daha yapmayacağıma özüme söz verdim. Men sizge olarnıñ özlerini de tutup ketirecek edim, tuydu, qaçtılar. Zarar yoq, olar sizniñ öz köydeşleriñiz. Hem olarnıñ arasında köyüñizniñ yahşı sayılğan zengin adamlarınıñ balaları da varlar. Menden ğayrı onda sizge cat kimse yoq edi, ama olarnı da tutup verirmen – dep söz bere. Cinlerni darqata.

Halâ bugün caminiñ yanından keçkenler, gecelerniñ tığırğan meti, sarıqlı sofu, çeşit şeyler körgenlerini aytalar.

Añlaşıla ki, köyniñ yahşı adamlarınıñ, baylarnıñ balaları halâ bugün öyle erlerni «Eren evliyalar» yatağını boş taşlamay, cin-şeytan olup, qolay para qazanıp zenginleşmeni vazgeçalmaylar.

“QARTLAR” [2]

(Hikâye)

Bazar künü. Kök bulutlı. Hava çirkin, cavun da yavaş-yavaş zirkiley. Qartlar qavege toluşqan qasa yanında köşege sıyığıp keçken künlerni hatırlaylar. Ocaqqa yaqın stolnıñ qatında oturğan şapkeli bir yaşnıñ yanında kelgen qaveci Alim aqay qolundaki “Yañı dünya” gazetasını uzatıp, ne sebepten bilmem şapkelini hoca bellep:

– Hoca, mınavı kim ya? Aytsa! – dep, gazetanıñ birinci sahifesindeki Maksim Gorkiyniñ resmini soray. Şapkeli deseñ oqumaq da olğan “Közaydın” jurnalından başını kötermey:

– Tübünde yazılıdır, oqu da qara – dey.

– Oqumağa bilsem senden soraymanmı? – dep qaveci darılğanını tuydurmay, ekinci stolnıñ qatında oturğan eski uzun cübbeli, calpaq töpe qalpaqlı sohta Sumalaqnıñ yanında varıp, gazetanı uzata da:

– Oquçı şonu, kim eken, tirsegine tayanıp, şay üşünip tura – dep, özü de şapkelige qaray.

[2] Közaydın. – 1928. – № 30. – S. 5.

Sohta Sumalaq bir söz aytmay, gazetni qoluna alıp köz kezdirse de, bir şey aytmağanından aradan hayli vaqıt keçken soñ:

– Oqumaycaq olsan ver maña şunu – dep, közlükli bir qart, gazetini sohtanıñ qolundan tutup aldı.

Sohta Sumalaq kene indemedi. Ondan gazetni tutup alğan közlükli qartqa gazetni közüne qarşı köterdi, tikilip satırlarğa qaradı. O da indemedi.

Şu arada qapu betten birisi:

– Çay aqçasını alıñız – dep bağırdı.

Qaveci aqay, gazet oqucılarını taşlap stol üstüne tıñırdap tüşken kümüş aqçaları alıp, kene qaytıp közlükli qartnıñ yanına toqtaldı.

Körünişte qaveciniñ meramı gazet ve jurnalman alâqadar olğan, qave içip oturğan yaşnıñ hatrini tapmaq ve o hususta laf açmaq edi. Gazetke qarap, indemey turğan közlükli qartıñ da bir şey aytmacağını añlağanday, qolunda qamçısı olğan bir arabacı:

– Ne qarap turasıñız ya, bir şey aytmay onuñ üstüne? Yoqsa "Yañı elifba"man yazılğanmı? Berçi maña qarayım – dep, uzanıp közlükli qartnıñ qolundan gazeteni çekip aldı. Soñ o da gazetke qarap: "yoq", dedi ve yanındaki arqadaşına aylanıp:

– Olan, bu dünyanıñ türlengeni... Biz yaş ekende oqutmağanlar, ögretmegenler. Aytqanlarına köre, o vaqıtlarda biñde bir kişi oqumağa bilmegen, hem Quran, Abdiyekten başqa kitap da olmağan. Ya şimdi yañı elifba, eski elifba deyler, her balanıñ qolunda yükmen kitap. Olarnı da qaydan tabalar bilmem? Bizim balalar onday köyge qatnaylar. Aqşam olacaq olsa evde oqumaq, yazmaq avuzdan bir taqım yaraşıq-yaraşıq şeyler aytmaq.

Keçende havalar ziyade buzulğanda bir qaç kün yolğa çıqalmay evde qaldım. Şu vaqıt ballar maña sarılşalar da:

– Babay, babay seni de oqutayıq – deyler. Çare tapmadım küle-küle oqutıñız ama, hep bir ne çıqacaq ondan, men endi qartaydım – dedim.

Onlar külüşeler "yoq" deyler. Başladılar köstermege, soramağa:

– Mınavı "A", mınavı "B" demege, şay etip bayağı şey ögrendim. Ögrenip başlağan soñ, özüm de meraq etmege başladım. Ne olsa da "Yañı elifba" degenleri şu eken.

Keçenlerde Lenin soqağından keçkende bir balaban saraynıñ pencereleri üstüne dört bölüngen, balaban bir levha kördim. Toqtaldım, köz tiktim. Oqup olurmanmı eken? dep qaradım. "Yañı dünya", "Yaş quvvet", "Közaydın", "İleri" – dep oqudım çıqtım. Olan, özüm de şaştım.

Elli yaşıma kelgende, soñ oqumayı ögren. Eger men yaşlığımda oquğan bolsam, mutlaqqa müfti olur edim.

Olar qırq yıl odada yatalar, kene dört sözden ibaret cümleni yazmaq tugül, oqumağa da bilmeyler.

Mına aytsın Abdurazaq-Çelebi şay tugülmi?

Abdurazaq aqam! – dep yanında oturğan sohta Sumalaqnı kösterdi ve kene de sözün de devam etip:

– O menden eslidir. Hem men bilgenden beri odada sohtadır. Özü de aytuvlı Reşid efendiniñ oğlu. İşte, bugün gazeteniñ basma-yazılı satırlarını oqup olamay. Soñ menim ondan ziyade bilgenim doğru tugülmi? – dep, şapkeli yaşqa qaradı.

Şapkeli yaş da Sumalaqqa közüni tikip:

– Öyle ama, seniñ bilgenine olarnıñ bilmegenlerine sebep, siziñ ve ya olarnıñ aqıllı ve aqılsız olup olmağanlarıñızdan tugül de, oqutmaq usulından ileri kelgen şeyler.

Haqiqatta olarnıñ vaqtında da şimdiki mektepler, şimdiki usul, şimdiki "Yañı elifba" olğan olsa, olar da sizde qadı, müfti tugül, belki insaniyet dünyasına faydalı birer güzel zenaat sahibi, alim adamlar olur ediñiz, – dedi.

O arada boynuna balaban bir teneke davul asqan qart kirip, ta-a-ze yantıq – dep, bağırdı.

Bir az soñ, yantıq aşağan arabacınıñ yanında sohta Sumalaq, kene de balalarğa din dersi oqutılmağanı balaban günahkârlıq olğanını aytıp, bir şeyler mırıldana edi.

Ama körünüşte, arabacı oña:

Endi keçti. Sen menden Yasin parası qoparıp olamazsıñ – degen meramnen qarap, yantıq parasını verip ketmege hazırlana edi.

“UŞÜRCİ”[3]

(Hikâye)

Yazda harman vaqtında her bir qışlığını toplamaq içün gece-kündüz rahatlıq körmey, qanterine batıp çalışqanda Sadi molla da arıq atman eski araba tığışdırıp uşürcilemege çıqa.

Bir qaç künler-gece köylerni dolaşıp uşür toplap, arabasını toldurğan soñ toplağan zahiresini satmağa şeherge kete.

Yük ağır, yol uzaq olğanından keçike, qaranlıqqa qala, rahatsızlana, qorqmağa başlay.

Çünki molla aqay Allasına, Peyğamberine inanğandan ziyade dünyada cin-şeytan olğanına inana ve hem de onlardan pek qorqa eken.

Geceniñ yarısı ozğanda molla, atını yol kenarına çıqarıp toqtata ve başındaki beyaz sarıqlı qalpağını çıqarıp, arabada tikine turğan boğday çuvalı üstüne sala da özü abdest bozmağa yerge tüşe.

Her halda gece vaqtında bir şey rahatsız kelmesin, dep arabadan, silâh vazifesini körgen qalın qızıl cılıq sopasın da qoluna almağa unutmay.

İşini bitirip arabağa binmege ıntılğanda birden qaray, araba üstünde özünday yetken balaban aq saqallı bir molla otura. Onu körgeninen molla ziyade qorqa, çare yoq, “Mal cannıñ yanğası” degenler. Taşlap qaçalmay. Şaqa degil at, araba, qırq elli pud boğday, un, yağ.

Molla aqay:

− Sen kimsiñ, ne isteysiñ, tüş arabadan, dey. Davuş yoq, qavuqlı indemey, uracaq ola urmağa da qorqa, cin belley.

Ayetel Kürsi oquycaq bola, tabalmay.

− “Lâ havlü ve lâ quvvetü...”, dey.

Belki bir kere urğanda öldürerim bellep qavuqlığa bir sopa tarta, ondan özü qaçacaq bola aylana, ama qaçalmay, artından birisi bunu eteginden tarta, cibermiy, qorqusından bağıra, ıdrına, ahır soñu kopçekni baylağan telge ilişken cübbesini taşlay qaça.

At, araba, zahire cümlesi o yerde qala.

Qorqu bir taraftan, qartlıq diger taraftan, mollanıñ yüregi dayanalmay, nefesi tutula biraz qaçqan soñ yol yanında essiz yıqılıp qala.

Sabah açılğanda, yanaşa köyden kelgen köylüler, yol yanında mollanıñ atın, arabasın, yol üstünde tozğa, topraqqa bulaşıp yatqan sarıqlı qalpaqnı körüp tanıylar. “Molla bir şey alğandır” – dep, arabasını alıp keteler.

Biraz ketken soñ, yol yanında bayılıp yatqan mollanıñ özüni de köre, tursatıp arabasına qoyalar.

“HACIMELEK”[4]

(Hikâye)

Hava aruv, ortalıq tınç. Qıblada yaz geceleriniñ beyaz rengini kökniñ kenarında qıdırıp turayatqan küneşniñ şavlesi deñiştirilmege belgi bere başlağanda, Selim sofu qaza namazlarını qılıp, sabah namazını qılmağa abdest tazelemek içün tışarığa çıqa. Şunday etken, sabahnıñ gür vaqtında ortalıq [...] tınçlığını kesip sofunıñ quçağına: “Esselâmün aleyküm babam, Allah musafirimen!..” degen qadın sesi kele. Tañ vaqtında azbarında bu sözlerni ve qadın sesi eşitkenine taacip etip sofu başını köterip qaray, qarşısında yüz-baş tozlanğan, saçları darqağan, çeşit urba kiygen, ayağı yalanğayaq, boldurğan, yüzü sararğan, közleri yaşlanğan otuz yaşlarında qadar bir kelinçek turğanını köre.

Bu vaqıtta, bosağağa kelgen qadınnıñ halında bir ğariplik bulunmasını tüşünip sofu qadından bir söz soramay: “Evge cur balam, totay aban da turdu, abdest ala, o seni musafir eter!”, dey. Özü de qapuğa taban aylanıp, kelinçikke qoluman işaret etip, qapusını kösterip “Aqız, Şasne, saña bir

[3] Közaydın. – 1928. – № 13. – S. 4.

[4] Azat Qırım. − 1943. − № 29 (125). – Apr. 9, № 31 (127). – Apr. 16.

musafir ketirdim, çıq, evge çağır, musafir et!", dep, azbarğa otip kete. Sofunıñ sesini eşitip apaqayı betini, qolunı sürte-sürte ayat qapuğa kele. Oñacek kelinçek da qapuğa yaqınlay. Qapu aldında qadınnı körüp Şasne totay: "Cur balam, cur. Büyür evge" dep, musafirge yol berip içerige çağıra. Musafir selâm berip qapudan kirip Şasne totaynıñ qolunı öpe. Şasne totay kelinçekniñ ziyade ğarip halını körüp, qart qadınlarğa mahsus merhametnen ocaq başında oturmağa yer kösterip: "Vay, balam, bu ne hal, ne boldu, qaydan kelsiñ?" dey. Qartnıñ sualine közyaş arasından kelinçek: "Anayçığım! Men ırsız-namussız, kişi utandıracaq kimselerden degilim. Uzaq yol cürdim, açıqtım, susadım, boldurdım, laqırdı etmege taqatım qalmadı. Mümkün olsa bir yutum suv beriñiz da azğana esimni başıma cıyğan soñ aytışırmız" dep kene cılamağa başlap, esini coya, bayıla...

Kelinçikniñ bayılğanını körüp Şasne totay: "Vay, balam, endi qatiyim?" dese de, şaşmay, abdıramay. Şu aradan Selim sofu azbardan kele. Eki qart kelinçekni alıp içerige kirseteler. Sofu Quran alıp Yasin oqumağa başlay. Apaqayı «zem-zem» içire, yüzüne salqın suv bürke...

Biraz yatqan soñ, hasta közlerini açıp rahat nefes almağa başlay. Qartlar namaz qılalar. Şasne totay qave pişire. Özleri qave içeler, hastağa süt bereler. Sütni içip azğana yatqan soñ hastanıñ bayağı esi başına kele, turup cürmege başlay. Aqşamğacek qartlar kelinçekten hiç bir söz soramaylar. Aqşam namazını qılıp aş aşağan soñ, Selim sofu musafirge tatlı söznen: "Qa, balam, azğana olsa da rahatlandıñ, esiñ başına keldi, saña ne hal olğanını bizge ayt, seni bizim qapuğa cavmı ketirdi, yarlıqmı ketirdi, yoqsa qazaman tüştüñmi? Soñ biz de elimizden kelgen yardımnı eteyik?" dey.

Sofunıñ aytqanını eşitkencek kelinçekniñ çekken zahmetleri aqlına kelip közyaşı arasından: "Babam, meni sizniñ qapuğa qararsız, müşkül hallar ketirdi. Men, mında düşman şehrinden qurtulıp tüştüm. Keliñiz, Allah razı olsun, meni quvmañız! Horlamañız! Bir vaqıtta men de sizday etken merhametli qartlarnıñ evlâdı edim. Saqın meni bir türlü arsızlıqta, namussızlıqta bulunğan kimselerden dep qaramañız! Meni ahiret dünya evlâtlıqqa qabul etiñiz! Qaç vaqıt sizde yaşayım, çekken zahmetlerimi azğana unuta başlasam, canımı, tenimi rahatlap, yüregimniñ acısını eksiltsem, başıma kelgen belâlarnı bir-bir sizge aytarman, şimdiçik yalvaraman, meni rahat taşlañız!" dep yüregi köterilip, közyaşını tıyalmay kene bayıla. Bayılmazdan evvel özüniñ adı – Hacımelek, atası – Abdülkelâm ve bir vaqıtta "Künastı qaya" degen köyde oturğanlarını ayta. Hacımelekni qartlar yatağına rahat taşlaylar. Ertesi künü Hacımelek qartlarnen beraber turup sabah namazını qıla. Ev içini cıya, qave pişire, üylege aş hazırlay, şöyle etip qaç vaqıtlar ozğaralar.

İlki künü aqşamdan soñ qartlar Hacımelekten hiç bir söz soramaylar. O da özü aytmay, alışalar-qarışalar. Öz evlâtları olmağanı sebebinden qartlar Hacımelekni doğmuş evlâtlarınday seveler. Hacımelek de olarnı ahiret-dünya doğmuş sayıp hiç yat olğanını belli etmey. Qartlarnıñ işi abdest almaq, namaz qılmaq. Evlerine hiç bir kimse kelmey. Künlerden bir kün sofunıñ qomşusı azbarğa bir araba toban alıp kele. Şasne totaynen Hacımelek azbar içinde hızmetlerni qarap cüreler.

Toban arabasını aydağan yaş, azbarğa kirip Hacımelekni körgeninen, tobannı arabadan boşatmağa qadir olmay, eki közüni ayırmay Hacımelekke qaray. Hacımelek de yaşnı körgeninen hızmetini taşlap, ayat qapunıñ caqlavına tayanıp, közlerini ayırmay yaşqa qaray. Bir vaqıt erkekke körünmegen Hacımelekniñ bu kere azbarğa kirgen yat kişige şöyle etip qarap turğanı ve yaşnıñ yat yerde ilni körgen qadınğa tartınmay qarağanı sofuğa tersine körüne.

Sofu evge kirip, apaqayını ciberip, Hacımelekni çağırta, şöyle yat kişige qarap turğanınıñ sebebini soray. Bu kere Hacımelek, aşıqmay – babam şimdi men sizge başıma kelgen halnı aytayım – dey.

On sekiz yaşlarıma kelgende babamlar meni nişanlağan edi... Nişanım ölgen soñ, keçikmey "Qurban" bayram oldu. Bayram künü qızlarnen beraber köy içine salıncaq tepmege çıqtıq. Köy yaşları yanaşa köyge talaqağa ketken ediler. Biz salıncaq tepeyatqanda köyümizni cav bastı. Arqadaşlarım qaçıp qurtuldılar. Men, salıncaqta edim, qaçalmadım. Ayağımnı avurttım. Oñacek cav kelip yetişti. Meni at üstüne salıp, alıp qaçtılar. Aqşamğa bir köyge ketirdiler. kop vaqıtqacek meni dinlerine davet ettiler. Qabul etmedim. Cav askeriniñ başı meni özüne apaqay etecek oldu, razı olmadım. O kişi meni dinimden ayırmağa çare tapmağan soñ, zornen özüne apaqay etti. Cav qolunda olğanda her ne qadar tüşünsem de qaçmağa hiç bir turlü çare tapamadım. Qocam olğan kişiden üç balam oldu. Eki qızçığım öldüler. Soñkisi er bala – üç yaşlarında, sav qaldı. Eñ soñunda çare tapmadım. Bir tena vaqıtta eki rekât namaz qıldım. Qaranlıq olğanda yolğa çıqtım. Qapudan

"Bismillâh" dep çıqqanımnen közümniñ aldında bir aq bulut peyda oldu. Şu bulutnıñ doğrusına cürmege başladım, bulut qıblağa qarşı ketti. Men de onuñ kölgesinden ayrılmadım.

Kündüzleri qamış arasında saqlandım, geceleri bulut aldımda, men artta yol cürdim. Soñki künü hocam olğan kişi arqadaşlarınen beraber quvup artımdan yetişti. Men qamış arasına saqlanıp yatqanda qoluna balamnı alıp cılata, cılata qatımdan qaç kere ötip ketti. Balamnıñ sesini eşitip canım ziyade acınsa da sabır ettim. Ses bermedim. Aqşam olğanda kene qarşımda bulut peyda oldu. Şu bulut meni ketirip sizniñ azbarğa taşlap, ğayıp olğanda; siz körüp, evge alıp orun berdiñiz. Allah razı olsun. Ama şimdi bu toban ketirgen yaşını özümniñ nişanlıma Kerimge oşatıp qarayım. Meni mında Kerimni sevgenim, oña muhabbetim ketirdi. Eger menim yüregimde onu sevgen muhabbetim olmasa, menim çekken zahmetlerimni çekken kimse ölmemege hiç bir turlü çare bulmaq mümkün degil edi. Şimdi onuñ özüni ve muhabbetini körüp turğanda ne çare, men qaramayım. Onu sevgenimniñ muhabbeti yüregimde olmasa çoqtan men özümden, dinimden, doğmuşlarımdan, vatanımdan ayrılğan ve olarnı unutqan edim.

İzin beriñiz, babay! Şu yigitniñ qatına barıp kim ve qayerli olğanını sorayım, köyümizden ketkenim on yıl qadar olğanından, birden bir yahşı tanıp olamayman – dey.

Hacımelekniñ aytqanı sofuğa ziyade tesir ete. Sofu bir qarşılıq bermey, azbarğa çıqıp, yaşnıñ qatına barıp, hızmetnen kelgen, azbarında körgen qadınğa şöyle etip qarağanınıñ sebebini soray. Yaş da on yıl evvelisi köylerini cav basıp bunuñ nişanlısını alıp qaçqanlarını, ondan berli kop qıdırsa da nişanlısını tapmağanını, bugüngecek özüniñ evlenmegenini ve sofunıñ azbarında körgen qadınnıñ özüniñ dunyada eñ ziyade sevgen Hacımelegine oşatıp qarağanını ayta. Bularnıñ aytqanına sofu ve apayı ziyade taacip etip imamnı ve eki qart çağırıp tekrar ekevinden de ayrı-ayrı sorap aytqanlarını tasdıq ettireler.

Bu sözlerge imam ve cemaat şaat olup, Hacımeleknen Kerimniñ öz razılıqlarınen nikâh dualarını qılıp, qatlarına cemaattan eki aqaynen, eki qadın qoşup köylerine qaytarıp eki hasretni qavuştıralar.

Киримов Таир Нуридинович

МАЛОИЗВЕСТНЫЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ МУСТАФЫ КУРТИЕВА

Аннотация. *В статье рассматриваются основные этапы жизни и творческой деятельности классика крымскотатарской литературы Мустафы Куртиева. Вниманию исследователей предоставляются малоизвестные произведения автора, опубликованные в национальных газетах «Козьайдын» («Радостная весть») и «Азат Къырым» («Освобожденный Крым») за 1928, 1943 годы. Это такие рассказы, как: «Чангъыра» («Гомон»), «Джинлер ятағъы» («Убежище дьявола»), «Къартлар» («Старики»), «Хаджымелек» («Девушка по имени Хаджымелек»).*

Ключевые слова: *литература, печать, исследования, оригиналы, текст, библиография.*

Kirimov Tair Nuridinovich

LITTLE-KNOWN FICTION WORKS BY MUSTAFA KURTIYEV

Summary. *The article discusses the main stages of the life and creative career of Mustafa Kurtiyev, the caninical writer in Crimean-Tatar literature. The author's little-known works published in the national newspapers "Kozaydyn" ("Good News") in 1928 and "Azat Kyrym" ("Liberated Crimea") in 1943 are presented to engaged researchers. These are such stories as: "Changyra" ("Gomon"), "Jinler yataghy" ("Devil's Refuge"), "Kartlar" ("Old Men"), "Hajhimelek" ("Girl named Hajimelek").*

Keywords*: literature, printing, research, originals, text, bibliography.*

Mustafa Qurtiyniñ icadına mensüp qısqa bibliografiya:

“Terciman” gazetası:

1. Bağçasarayda miting // Terciman. – 1917. − № 76. – Apr. 13.

“Qırım ocağı” gazetası:

2. Atlar oynay, qılıçlar ene de qalqay // Qırım ocağı. – 1917. – Sent. 1.
3. Quruldı. Şiir // Qırım ocağı. – 1917. − № 45. – Dek. 13.
4. Birinci abet // Qırım ocağı. – 1917. − № 45. – Dek. 13.

“Millet” gazetası:

5. Közleve işleri. İdareye mektüpler // Millet. – 1917. – № 19. – İyül 23.
6. Şiir: rusçadan tercime (“Şiir” muellif tarafından tüzetilip 1924 senesi “Yeñi dünya” gazetasında “Küreş” adınen basıla) // Millet. − 1917. −№ 23. − İyül 27.
7. Acınıqlı haberler. Köy hayatından // Millet. – 1917. – № 36. – Avg. 11.
8. Volostnoy zemstvolara saylavlar // Millet. − 1917. − № 54. − Sent. 1.
9. Andreyevskiy volostında işler daha qızğın // Millet. – 1917. – № 57. – Sent. 5.
10. Kefe Uyesdnıy Müslüman Komitesiniñ qararları // Millet. – 1917. – № 87. – Okt. 23.

“Yeñi dünya” gazetası:

11. Esgil: Şiir // Yeñi dünya. – 1924. − № 17 (364). – Fevr. 10.
12. Abur-çubur; Ömürnen bir sayğa: Şiirler // Yeñi dünya. – 1924. − № 18 (365). – Fevr. 13.
13. Köy hozyaystvosı haqqında // Yeñi dünya. – 1924. − № 20 (367). – Fevr. 17.
14. İlki közyaş: Şiir. // Yeñi dünya. – 1924. − № 30 (377). − Mart 18.
15. Küreş: Şiir // Yeñi dünya. – 1924. − № 33 (380). − Mart 27.
16. Olup keçken bir toplaşuv münasebetiyle // Yeñi dünya. − 1926. − № 46 (922). – Fevr. 25.
17. Aliye Banu // Yeñi dünya. − 1928. – Yanv. 11.

“Azat Qırım” gazetası:

18. Sevimli qadınım Hanife hanımnıñ... (Taziye) // Azat Qırım. − 1942. − № 38. – İyün 2.
19. Qırımtatarnıñ siyasiy yolu // Azat Qırım. − 1942. − № 49. – İyül 11, № 51. – İyül 18, № 56. – Avg. 4.
20. Hindstan alevlendi // Azat 1942. − № 65. – Sent. 4.
21. Bayram şerifiñiz mübarek olsun // Azat 1942. − № 76. – Okt. 13.
22. Qırım ve Dobruca tatarları // Azat Qırım. − 1942. − № 82. – Noyab. 3.
23. Yañlışlıqlarımız // Azat Qırım. − 1942. − № 83. – Noyab. 7.
24. Din ve medeniyet yolunda vazifelerimiz // Azat Qırım. − 1942. − № 86. – Noyab. 17.
25. Bizim yolumız // Azat Qırım. − 1942. − № 87. – Noyab. 21.
26. Komitemiz yaşını toldurdı // Azat Qırım. − 1942. − № 89. – Noyab. 28.
27. Ekinci cebhe // Azat Qırım. − 1942. − № 91. – Dek. 8.
28. Cebhege yardım // Azat Qırım. − 1942. − № 92. – Dek. 12.
29. Kommunizm ve mekteplerimiz // Azat Qırım. − 1942. − № 93. – Dek. 18.
30. Hayırlı bayram // Azat Qırım. − 1942. − № 94. – Dek. 18.
31. Şarq ve Avropa // Azat Qırım. − 1942. − № 96. – Dek. 29.
32. Serbest ticaret // Azat Qırım. − 1943. − № 3 (99). – Yanv. 9.
33. Serbest söz // Azat Qırım. − 1943. − № 4 (100). – Yanv. 12.
34. Şarqiy Asiyada nizam // Azat Qırım. − 1943. − № 6 (102). – Yanv. 19.
35. Yalanğa qapılmañız // Azat Qırım. − 1943. − № 9 (105). – Yanv. 30.
36. Cepheniñ talabı // Azat Qırım. − 1943. − № 17 (113). – Fevr. 27.
37. Qadın-qızlarımızğa diqqat // Azat Qırım. − 1943. − № 19 (115). – Mart 6.
38. Mevlüd ayı // Azat Qırım. − 1943. − № 23 (119). − Mart 20.
39. Bizim borcumız // Azat Qırım. − 1943. − № 25 (121). − Mart 27.
40. Umumiy düşmanğa qarşı // Azat Qırım. − 1943. − № 26 (122). − Mart 30.
41. Yükseliş yolunda // Azat Qırım. − 1943. − № 28 (124). – Apr. 6.
42. Bizni yükseltecek yañı nizamdır // Azat Qırım. − 1943. − № 29 (125). – Apr. 9.
43. Hacımelek. Hikâye // Azat Qırım. − 1943. − № 29 (125). – Apr. 9, № 31 (127). – Apr. 16.
44. Hatir qıymaz Abdullah. Şiir // Azat Qırım. − 1943. − № 29 (125). – Apr. 9.

45. Bizim işançımız // Azat Qırım. − 1943. − № 31 (127). – Apr. 16.
46. Aqlaş içün küreş // Azat Qırım. − 1943. − № 34 (130). – Apr. 28.
47. Bizim küreşimiz // Azat Qırım. − 1943. − № 38 (134). – May. 11.
48. Reşit Mehdiyev (ölümine 30 yıl toluv münasebetinen) // Azat Qırım. − 1943. − № 38 (134). – May. 11.
49. Tepreçler ve dualar // Azat Qırım. − 1943. − № 39 (135). – May. 14.
50. Stalinniñ teroru // Azat Qırım. − 1943. − № 40 (136). – May. 18.

“İleri” mecmuası:

51. İnsannı kim yarattı? Neden kerek. Şiirler // İleri. − 1926. − № 3. − S. 53.
52. Qara çora // İleri. − 1927. − № 3 (11). − S. 69 – 71.
53. Yañlışlarğa köz yummamalı // İleri. − 1927. − № 3 (11). − S. 73 – 74.
54. Toqta, toqta! Hikâye // İleri. − 1927. − № 6 (14). − S. 57 – 59.
55. Kefeniñ bolşeviklenmesi hatıralarından // İleri. – 1927. – № 10 (18). – S. 96-99.
56. Tanıdım, ya! Hikâye // İleri. – 1927. – №. 12 (20). – S. 66-68.
57. Az qalğanlar. Hikâye // İleri. − 1928. − № 6 (26). − S. 56 – 58.
58. Emce. Hikâye // İleri. – 1928. – №. 8-9 (28-29). – S. 50-54.

“Közaydın” mecmuası:

59. Uşürcı. Hikâye // Közaydın. − 1928. − № 13. − S. 4.
60. Çanğıra. Hikâye // Közaydın. − 1928. − № 14. − S. 4 – 5.
61. Cinler yatağı (olğan vaqia). Hikâye // Közaydın. − 1928. − № 27. − S. 4.
62. Qartlar. Hikâye // Közaydın. − 1928. − № 30. − S. 5.

Yazıcı qırımtatarcağa tercime etken kitaplar:

63. Vasilev V. Kollektivleştirilgen Qırım. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1929. − 32 s.
64. Kuprin A. Moloh. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1929. − 74 s.
65. Hugo V. Gavroş. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1930. − 87 s.
66. Veysman R. Mallar ne içün yetişmey. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1931. − 26 s.
67. Barşeva M. Müstemleke halqlar hayatından. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1931.
68. Jitkov B. Suv üstünde / terc.: M. Qurtiyev. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1932. − 14 s.
69. Lebedenko A. Okean üstünden uçuv. – Aqmescit: Qırımdevneşir. − 1932. − 30 s.
70. Mitçel L. Eski ingiltereniñ eki atı. – Aqmescit: Qırımdevneşir. − 1932. − 45 s.
71. Pereleşin B. Haykosnıñ otpuskası. – Aqmescit: Qırımdevneşir. − 1932. − 19 s.
72. Rebino D. Kolhoz atına diqqat. – Aqmescit: Qırımdevneşir. − 1932. − 27 s.
73. Turgenev İ. Lgov. Hikâye. – Aqmescit: Qırımdevneşir. − 1932. − 28 s.

Yazıcınıñ diger kitaplarda basılğan eserleri:

74. İlki közyaşı; Esgil: Şiirler / İnqilâbiy şiirler mecmuası. Yaş Qırım şairleriniñ eserlerinden. – Aqmescit: Qırım Hükümet neşriyatı, 1925. – 84 s.
75. Odabaş H., Hacı-Hasan Ü. Türk-Tatar tili. Oquv kitabı. – Aqmescit: Qırımdevneşir, 1927. – 80 s.